

ОДАМ САВДОСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИНГ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Мустофақулов Бобур Асрор ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Хуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси
ўқитувчиси, капитан

Мамарахимов Азизбек Маматқосим ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси кундузги
таълим Хуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти
ихтисослиги бўйича таълим олаётган 2-ўқув курси 208-
ўқув гуруҳи курсанти.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15322270>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2025

Accepted: 20th April 2025

Published: 30th April 2025

KEYWORDS

Одам савдоси, хуқуқбузарликлар
профилактикаси, виктимологик
профилактика, одам савдосига
қарши курашиш тўғрисидаги қонун.

ABSTRACT

Мазкур мақолада ҳозирда мамлакатимизда
оммалашиб бораётган “Одам савдоси”
жиноятларининг виктимологик
профилактикаси масалалари тўғрисида
айрим миллий ҳамда хорижий
тадқиқотчиларнинг илмий изланишларидан
келиб чиқиб таҳлил қилинганлиги тўғрисида
сўз юритилади.

INNOVATIVE
ACADEMY

Глобаллашув жараёни бугунги кунда бутун дунёни қамраб олди. У дунё мамлакатлари ўртасидаги технологик, иқтисодий, маданий, сиёсий, илмий ва шу каби соҳаларда улкан ўзгаришларни вужудга келтирмоқда. Глобаллашув бир томондан, турли мамлакатлар ўртасидаги кўплаб соҳаларда янгилик ва фойда келтираётган бўлса, бошқа томондан эса, узоқ муддатли ва кескин оқибатларга олиб келадиган хавфхатарларни ҳам яратиб бермоқда. Глобаллашувнинг ривожланиши билан дунё давлатлари учун муаммолар кўпайиб, уларга қарши туриш тобора қийинлашиб бормоқда. Айнан, глобаллашув натижасида юзага келган энг катта муаммолардан бири – одам савдосининг кучайишидир.

Одам савдоси халқаро уюшган жиноятчиликнинг таркибий қисми, глобал жиноий ҳодиса бўлиб, у, тобора кенгайиб бораётганлиги сабабли, бугунги кунда кўплаб мамлакатларни жиддий ташвишга солаётган муаммо ҳисобланади¹.

Ҳозирги вақтда одам савдоси ўта мураккаб ва ижтимоий хавfli ҳодиса тусини олган бўлиб, у томонидан етказилаётган зарарни амалда ҳисобга олиш имконияти йўқдир. Бу эса турли хил жиноятларни содир этилишига туртки бўлиб, жамиятни моддий техник,

¹ Рустамбаев М.Х. Одам савдоси. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009. 3б

интеллектуал салоҳиятини пасайтиради, унинг генофондини бузади. Одамлар савдоси – бугунги кунда энг катта муаммолардан бири. Унинг бозори гиёҳвандлик восталари ва қурол-яроғ савдосидан кейин учинчи ўринни эгаллайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномасида *“Дунёда кечаётган мураккаб жараёнлар яқин-узоқ минтақаларда қузатилаётган зиддият ва тўқнашувлар шароитида биз юртимизда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш борасидаги ишларимизни янада жадаллаштиришимиз лозим. Шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳар бир маҳаллада хавфсиз муҳит яратиш бўйича янгича ёндашувлар жорий этилади. Ҳуқуқ-тартибот идораларини аҳоли осойишталиги ва фуқаролар манфаатларининг чинакам ҳимоячисига айлантиришга қаратилган ислохотларимиз изчил давом эттирилади²* деб бежизга таъкидламаганлар.

2003 йилда Ўзбекистон БМТнинг 1949 йил 2 декабрдаги “Одамлар савдоси ва фоҳишабозликни учинчи шахслар томонидан ишлатилишига қарши кураш тўғрисида”ги Конвенцияга қўшилди, 2008 йилда эса одамлар, айниқса аёллар ва болалар савдосини олдини олиш ва бу қилмиш учун жазолаш тўғрисидаги, БМТнинг трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясини тўлдирувчи Протоколни ратификация қилган ва шу билан одамлар савдосини аҳолига маълумот бериш, қурбонларни ҳимоя қилиш ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган дастурларни қўллаб қувватлаш ва ўтказиш орқали олдини олиш ва барҳам бериш мажбуриятини ўз зиммасига олди.

Бугунги кунда дунё бўйлаб тахминан 45,8 миллион киши замонавий куллик тузоғига тушиб колган. Бироқ, аниқ статистик малумотларни аниқлаш кийин, чунки одам савдосининг кўплаб жойларида аниқланмай қолган ҳолатлар мавжуд. 30 июль – Бутунжаҳон одам савдосига қарши кураш куни³ ҳисобланади.

Одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларга қаршикураш соҳасида энг муҳим, самарали йўналишлардан бири ушбу турдаги жиноятларнинг виктимологик профилактикаси ҳисобланади. Профилактика инспекторининг одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар криминалогик тавсифига доир фаолиятининг асосий мақсади ушбу ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини самарали ташкил этиш, мазкур ҳуқуқбузарликлар содир этилишига имкон бераётган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш чораларини кўриш, ушбу ҳуқуқбузарликларни содир этган (содир этишга мойил бўлган) шахсларни аниқлаш ва улар билан профилактик ишларни тизимли равишда олиб борилишини таъминлашдан иборат. Одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишнинг асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

– одам ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг дахлсизлигини таъминлаш;

– фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларда қонунга итоаткорлик хулқ-атворини шакллантириш ва ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги ҳиссини уйғотиш;

– фуқароларни одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий хавфи ҳақида огоҳ этиш, шунингдек уларнинг жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш;

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси <https://president.uz/uz/lists/view/4057>.

³ <https://uz.hook.report/2022/07/odam-savdosi/>.

- фуқароларни одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлардан ҳимояланишнинг усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва уларга барҳам бериш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил ёки содир этганлиги учун илгари судланган шахслар билан тезкор-профилактик тадбирларни амалга ошириш;
- жабрланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш;
- одам савдоси соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи субъектлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш.

Юридик фанлари доктори, И.Ю.Фазилов ўз тадқиқотида одам савдосининг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ўзига хос хусусиятлари (тушунчаси, чора-тадбирлари, принциплари, субъектлари тавсифи) аниқлаштирилган. Жумладан, қуйидаги таърифлар ишлаб чиқилган/

Бу борада ички ишлар органлари тизимида муайян тартиб шаклланиб улгурган. Бунга «Антитеррор», «Арсенал», «Автопатруль», «Ёнғин хавфсизлиги ойлиги», «Назорат», «Орият», «Ойна», «Паспорт-виза», «Спитамен», «Тозалаш», «Қорадори», «Қидирув», «Ҳаракат хавфсизлиги ойлиги» каби махсус ҳамда тезкор профилактик тадбирларнинг ички ишлар органлари тизимида ички буйруқлар асосида ташкил этилиши ва амалга оширилиб келинаётганлигини мисол сифатида келтириш мумкин.

Уюшган жиноятчилик, хусусан халқаро терроризм, наркобизнес, қурол-аслаҳаларни ноқонуний сотиш билан боғлиқ ўта оғир жиноятлар қаторида одам савдосининг ҳар қандай кўринишларига қарши кураш муаммоси нафақат халқаро ҳуқуқ, миллий ҳуқуқ тизими учун ҳам долзарб аҳамият касб этмоқда.

Ушбу муаммо умумжаҳон миқёсда эътироф этилиб, кўпгина олимлар ва тадқиқотчилар томонидан чуқур ўрганилаётганлигига қарамасдан, бу борада ҳозирга қадар етарлича умумлашган маълумотлар тақдим этилмаган. 2000 йилдаги Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “БМТнинг трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенциясига одам савдоси ва айниқса, аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ва тақиқлаш ҳамда бундай хатти-ҳаракатларга нисбатан жазо қўллаш тўғрисидаги қўшимча Баённома”да “одамлар савдоси” тушунчаси ўзининг расмий изоҳига эга бўлди.

Баённомага биноан, “одамлар савдоси” эксплуатация қилиш мақсадида одамларни куч ишлатиш ёки куч ишлатиш билан қўрқитиб ёхуд бошқача мажбурлаш чораларини қўллаб ёхуд ўғирлаб ёки фирибгарлик йўли билан ёхуд алдаш ёки давлат ваколатларини, тутган мавқеини суистеъмол қилган ҳолда ёки бир шахснинг назоратидаги бошқа бир шахсни сотиб олиш йўли билан уларни ёллаш, ўтказиш, ташиш, сақлаш ёки уларни олиш ҳисобланди.

Одам савдоси жинойий фаолиятнинг ўта хавfli ва таҳқирловчи туридир. Таҳқирланиш шунда намоён бўладиги, мазкур жиноят қулликка ўхшаш шаклларда содир қилинади. Бундан ташқари, инсонни эксплуатация қилиш, инсонни “товар” сифатида сотиш, инсон омилларида фойдаланиш йўли билан даромад орттириш билан боғлиқлиги сабабли таҳқирловчи мазмун-моҳият касб этади.

Мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларида ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилмоқда. Юртимизда амалга оширилаётган ушбу ислохотлар натижасида, бугунги кунда долзарб масалалардан бири бўлган одам савдосининг олдини олиш ва унга қарши курашиш борасида муайян ишлар олиб борилмоқда. Аввало, бу даврда одам савдоси жиноятларига барҳам беришнинг ҳуқуқий норматив базаси шакллантирилгани эътиборга лойиқдир. 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган Жиноят кодексига илк бор одам савдосига қарши курашиш мақсадида бундай

ҳаракатлар учун жиноий жавобгарлик белгиланди. Шу билан бирга одам савдоси трансмиллий, яъни ҳудуд ва чегара танламайдиган жиноят эканлиги ҳисобга олиниб, Ўзбекистон Республикаси томонидан бундай салбий ҳолатларга қарши курашиш борасида халқаро ҳамкорликка алоҳида эътибор қаратилмоқда.

2020 йилнинг 17 августда «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги янги тахрирдаги қонуннинг қабул қилиниши бу жиноятнинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг ҳуқуқий асосларини яратиш билан бирга, одам савдосидан жабрланганларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатишнинг чораларини ўз ичига олди⁴.

Қонунда бевосита одам савдоси жинояти тушунчаси, одам савдосига қарши курашишни ташкил этиш, одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари фаолияти, айниқса одам савдосидан жабрланганларни ҳимоя қилиш ва уларга ёрдам кўрсатиш масалалари алоҳида эътиборга олинган. Қонунда мазкур жиноятдан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш, уларни нормал турмуш тарзига қайтариш, мазкур шахсларга юридик ёрдам кўрсатиш, уларни психологик, тиббий, касбий реабилитация қилиш, ишга жойлаштириш, вақтинчалик турар жой бериш масалалари алоҳида назарда тутилган. Қонуннинг 14-моддаси одам савдосига қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликнинг ҳуқуқий асосини яратади.

Шуни эътиборга олиш лозимки, ўрганиб чиқилган жиноий ишлар таҳлиliga кўра, аксарият ҳолатларда жабрланувчилар ушбу жиноятга алдов йўли билан жалб қилинганлар. Яъни одам савдосини амалга оширувчи шахслар томонидан алдов усули кенг қўлланилган.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида одам савдосига қарши кураш борасида одам савдоси жиноятига қарши курашишнинг ҳуқуқий асосини такомиллаштириш; одам савдосига қарши курашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти; унга қарши курашда халқаро ҳамкорлик; профилактик характердаги чора-тадбирларни амалга ошириш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Одам савдосига қарши курашиш қонунийлик, одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги, одам савдосидан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик, ижтимоий ҳамкорлик, ижтимоий ҳимоялаш каби принципларга асосланади.

Таҳлилларга кўра, одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар сони республикамизда йилдан йилга ошиб бормоқда.

Одам савдоси муаммосига қарши курашишда аҳолининг бу борадаги билимларини ошириш, оммавий ахборот воситалари орқали унинг қурбонлари билан суҳбатлар уюштириш, одам савдосининг бутун мудҳиш ҳолатларини тасвирлаб бериш ҳам самарали воситалардир. Бутун аҳоли, айниқса, ёшлар ушбу жиноий қилмишнинг қурбонига айланиб қолмасликлари учун эҳтиёт бўлишлари, хорижий мамлакатлардан таклиф этилаётган ҳар қандай иш, хизматларни шахсан ўзлари текшириб кўришлари, нотаниш шахсларнинг таклифларига ишонмаслик ҳамда уларга ўз ҳужжатларини бериб қўймаслик лозимлигини билишлари керак.

Хулоса ўрнида таъкидлаш керакки, одам савдоси жинояти аксарият ҳолларда алдов усули билан амалга оширилаяпти. Шу сабабли жиноятларнинг олдини олиш мақсадида меҳнат жамоаларида, маҳаллаларда профилактика мақсадида учрашув ва суҳбатлар ўтказиш, содир этилган жиноятларнинг сабабларини ва уларнинг оқибатлари фуқароларга етказиб турилишини таъминлаш лозим. Ҳар бир маҳаллада ҳизмат олиб бораётган профилактика инспекторлари ўзининг маҳалласида одам савдосини олдини олишга қаратилган профилактик чора-тадбирларни самарали

⁴ 2020 йилнинг 17 августда «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги янги тахрирдаги қонуни. <https://lex.uz/docs/4953314>.

амалга оширса бу маҳалласининг тинчлигига ва ватанимизнинг келажакда одам савдосидан ҳоли худудга айланишига ҳизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Рустамбаев М.Х. Одам савдоси. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009. 3б
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси <https://president.uz/uz/lists/view/4057>.
3. <https://uz.hook.report/2022/07/odam-savdosi/>.
4. Mustofaqulov B. A. O' va boshqalar. PROFEKTIKA INSPEKTORLARI TOMONIDAN FUKAROLARNING OZINI OZI BOSHQARISH ORGANLARIDA HISOBOT BERISH FAOLIYATINI TAKOMILLASTIRISH //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – V. 2. – No 4. – B. 133-139.
5. Abdurazoqova, Gulzoda Rustamovna. “TASHKIL MASSASALARINI TAKMONLASH UCHUN JAZOSI O‘TKAZISH MURASALARI MAS’ULdir”. (2024): 60-65.
6. ugli G‘ofurov, A. A., & o‘g‘li Mustofaqulov, B. A. (2024 yil, dekabr). HUQUQCHIYLIK profilaktikasi XIZMATINDA KADRLARNI TA'LIM OLIHNING SAMARALI TIZIMINI TAKMONLASH. XALQARO ILMIY KONFERENSIYADA “ILMIY ILIMLAR VA INNOVATSION YUNDASHISHLARI” (1-jild, 2-son, 16-22-betlar).
7. 2020 йилнинг 17 августда «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги янги тахрирдаги қонуни. <https://lex.uz/docs/4953314>.

INNOVATIVE
ACADEMY